

بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش های دفاع مقدس
سازمان اسناد و مدارک دفاع مقدس

سازمان اسناد و مدارک دفاع مقدس

کارگروه تخصصی بررسی متون کلان پروژه های مطالعاتی دفاع مقدس

عنوان: چکیده عملیات بدر

مجری: تهران، بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش های دفاع مقدس، سازمان اسناد و مدارک دفاع مقدس ۰۲۱-۲۶۴۰۳۰۴۳

اعضای کارگروه: غلامپور، احمد - زهدی، یعقوب - جعفری، فتح الله - کاظمی، سید اصغر - مراد پیری، هادی -

علاماتی، غلامرضا - بایرامی، عباس

تدوین: خانی آرائی، عباس

ویراستار: امیرخانی، مسعود

سازمان اسناد و مدارک دفاع مقدس - تابستان ۱۴۰۳

آدرس: تهران، بزرگراه شهید حقانی شرق به غرب، ابتدای خیابان کوشا، ساختمان آرشیو ملی، طبقه همکف

تلفن: ۰۲۱-۲۶۴۰۳۰۴۳ دورنگار: ۰۲۱-۲۶۴۰۳۰۰۵

آدرس سایت: www.defadocs.ir

پست الکترونیک: info@defadocs.ir

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عملیات بدر

مشخصات کلی یا شناسنامه عملیات

۱. منطقه عملیاتی: خوزستان، جنوب غربی ایران، منطقه هورالهویزه.

۲. زمان: بیستم اسفندماه ۱۳۶۳.

۳. رمز عملیات: یا الله، یا الله، یا الله؛ و قاتلوهم حتی لاتکون فتنه؛ یا فاطمه الزهرا ادرکنا.

۴. ساختار و سازمان (یکانها): نیروی زمینی ارتش، سپاه پاسداران، نیروی هوایی ارتش.

۵. اهداف عملیات:

الف) استفاده از تجربه سپاه در عملیات خیبر در برداشتن گامی بلند برای نزدیک شدن به شرق دجله.

ب) تصرف و تأمین هورالهویزه و راهیابی به مرکز اصلی هورهای غرب دجله احاطه کننده استانهای ناصریه، العماره و بصره عراق.

پ) تسلط اطلاعاتی بر منطقه عملیاتی و شناسایی آن.

ت) تسلط بر جاده العماره-بصره و شرق رودخانه دجله.

ث) تسلط بر شرق دجله توأم با انهدام وسیع نیروهای دشمن و اسارت نفرات او.

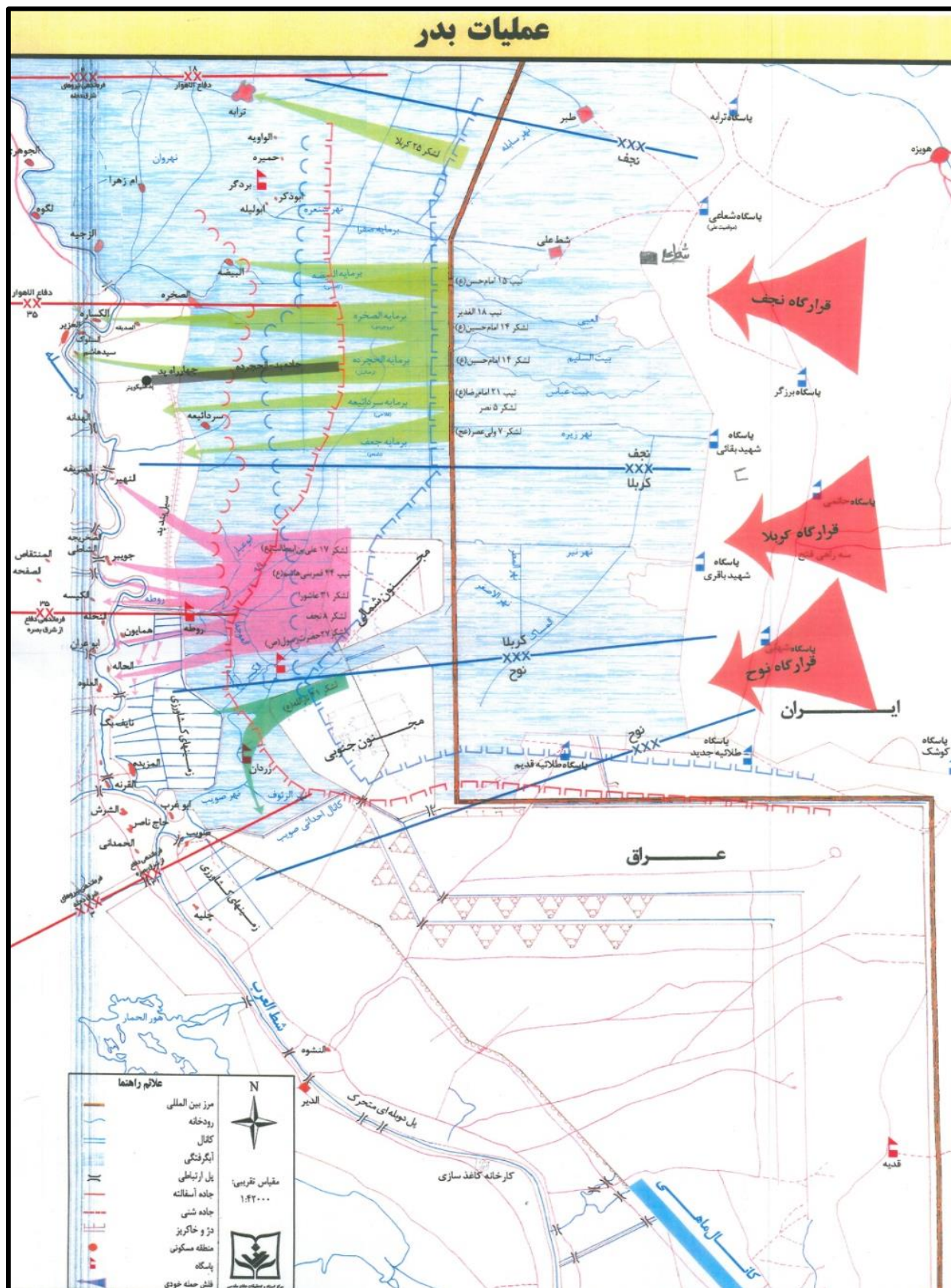
ج) باز شدن راهکار اجرای عملیاتهای بعدی در غرب دجله با توجه به ضعف دشمن در هور و امکان گسترش عملیات با پیشروی به سمت بصره و تهدید این شهر.

چ) پاکسازی پاسگاههای ترابه، بلال و ابولیه و روستاهای البیضه، الصخره، پد آلچرده و ... در حد شمالی و روستاها و پل جویبر و ... در حد جنوبی منطقه عملیات.

ح) پاسخ به حملات دشمن به مناطق مسکونی ایران.

۷. نتایج: تصرف خشکی ترابه و پد آلچرده تا هفتصد متری شرق چهارراه پد.

مقدمه

در سال ۱۳۶۲، دستیابی به عملیاتی پیروزمندانه، به گونه‌ای که حامیان منطقه‌ای و جهانی عراق شرایط ایران را بپذیرند، به عنوان محور تلاش‌های نظامی جمهوری اسلامی قرار گرفت و از این پس، عملیات‌های مختلفی برای تحقق این هدف سیاسی انجام شد. رژیم بعث عراق هم بسیار تلاش کرد تا با گشودن جبهه جدید در خلیج فارس و حمله به منابع نفتی و نفت‌کش‌ها و نیز شدت بخشیدن به جنگ شهرها، ایران را به مذاکره و پذیرش صلح، بدون دستیابی به حداقل حقوق سیاسی-اقتصادی، وادار کند. شاید بتوان گفت تلاش رژیم بعث عراق برای وارد کردن طرف سوم به صحنه درگیری و به عبارت دیگر، بین‌المللی کردن جنگ از همین مقطع آغاز شد.

عملیات خیبر ضمن آنکه بن بست جنگ را گشود و رژیم بعث عراق را به طور جدی تر و بیش از گذشته به خطر ایران آگاه کرد و حامیان رژیم بعث عراق را به چاره‌اندیشی دوباره برای جلوگیری از موفقیت ایران وادار ساخت، موجب بازنگری در سیاست پیشین آمریکا و توجه بیشتر این کشور برای نزدیک تر شدن به صحنه جنگ نیز شد. از این رو، عراق یک بار دیگر به توسعه توان رزمی خود پرداخت و با اضافه شدن منطقه وسیع هورالهوریزه به خط‌های پدافندی، سپاه جدیدی را ایجاد کرد و مسئولیت هورالهوریزه را به آن سپرد. فرماندهان عراقی یک بار دیگر مواضع دفاعی خود را مورد بازنگری و تجزیه و تحلیل قرار دادند تا مبادا یک غفلت راهبردی مانند هور، برتری دیگری برای ایران به ارمغان آورد.

در مجموع، می‌توان گفت تصمیم‌گیری و طرح‌ریزی جدید عملیات در اقدامات نظامی جمهوری اسلامی ایران از پیچیدگی خاصی برخوردار شده بود که از نظر روانی مهم‌ترین تأثیر را بر دشمن بر جای گذاشت.

علت انتخاب منطقه عملیاتی بدر

با وجود آنکه عملیات خیبر باعث هوشیاری و آمادگی دشمن در منطقه هورالهوریزه شده بود و با توجه به اینکه مشکلات و محدودیت‌های گذشته (در عملیات خیبر) همچون سختی کار در مناطق جنوبی و عبور از خطوط دفاعی عراق به سبب وجود استحکامات و موانع پیچیده بر سر راه فرماندهان و رزمندگان اسلام همچنان پابرجا بود، نگاه فرماندهی سپاه برای انجام عملیات گسترده در سال ۱۳۶۳ کماکان به منطقه هور معطوف بود. عملیات موفق در این منطقه در راستای بن بست‌شکنی عملیات خیبر قرار داشت و می‌توانست پیروزی‌های نسبی این عملیات در جزایر مجنون را تثبیت و تکمیل کند و با گسترش بیشتر، شکست و عدم توفیق در عملیات خیبر را جبران کند.

بنابراین، فرماندهان جنگ با توجه به شرایط موجود، با طرح ایده عملیات بدر در جلسه فرماندهان سپاه با آقای هاشمی رفسنجانی در نیمه مردادماه، بار دیگر به طرح‌ریزی و اجرای عملیات در هور

ترغیب شدند تا بتوانند اهداف محقق نشده عملیات خیبر را محقق سازند. براین اساس، طرح عملیات در جلسه مورخ ۱۳۶۳/۰۶/۱۴ شورای عالی دفاع به تصویب رسید و طبق پیشنهاد سرهنگ صیاد شیرازی فرمانده نیروی زمینی ارتش و موافقت امام خمینی رحمه الله علیه، قرار شد محسن رضایی در سمت فرمانده و صیاد شیرازی در قامت معاون وی به اجرای عملیات بدر بپردازند. بدین ترتیب، عملیات بدر با طرح ریزی و اجرای مشترک ارتش و سپاه در این منطقه جنبه اجرایی پیدا کرد.^۱

غلام علی رشید در خصوص انتخاب منطقه عملیات بدر چنین اظهار می دارد:

این جمع بندی از عملیات خیبر وجود داشت که باز هم ما برای عملیات باید در زمینی بکنیم که متناسب با توان رزم و تجهیزات ما باشد و تناسبی با تجهیزات و توان رزم دشمن نداشته باشد. یعنی همان عامل یا عواملی که منجر به تصمیم گیری خیبر شد، مجدداً و هنوز برای سال ۱۳۶۳ نیز در هور بود و همواره وقتی به منطقه هور نگاه می کردیم، از چزابه تا طلائیه به طول صد کیلومتر، کانه رخنه ای در خطوط مستحکم ۱۲۰۰ کیلومتری عراق بود (و عراق غافل از این منطقه؛ چون تصور این را به لحاظ تاکتیکی و عملیاتی نداشت که نیروی مسلحی قادر باشد در هور بجنگد). ما به این زمین نگاه می کردیم، می دیدیم که این صد کیلومتر به عمق پنجاه کیلومتر، خودبه خود این سرزمین ما را به کنار دجله می رساند بدون اینکه در عبور از این زمین جنگی داشته باشیم و جنگ اصلی ما در عمق دشمن در کنار دجله است.^۲

در نتیجه، از تابستان سال ۱۳۶۳، نیروهای اطلاعاتی قرارگاه نصرت کار شناسایی در منطقه العزیر و شرق دجله را آغاز کردند و با استفاده از کارت های شناسایی و مدارک جعلی عراقی و حضور در منطقه غرب دجله و روستاهای اطراف آن، رودخانه فرات و جاده بصره-العماره و حتی با نزدیک شدن به محل های استقرار سپاه سوم عراق توانستند اطلاعات لازم برای طرح ریزی عملیات را جمع آوری کنند و مأموریت خود را به خوبی انجام دهند.^۳

در مجموع، دلایل زیر در اجرای عملیات بدر در منطقه هور نقش داشتند:

۱. انطباق زمین با توان خودی از نظر نیاز به نیروی کمتر و کم عمق بودن هدف.

^۱ هاشمی رفسنجانی، اکبر؛ به سوی سرنوشت، کارنامه و خاطرات سال ۱۳۶۳؛ تهران: معارف انقلاب، چاپ پنجم، ۱۳۸۶؛ ص ۲۷۳.

^۲ مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس سپاه پاسداران، برگرفته از: عملیات بدر - مباحث برادر رشید، «دست نوشته آقای غلام علی رشید، روند انجام عملیات بزرگ و محدود در سال ۱۳۶۳ و مسائل جاری در باب عملیات و مشکلات آن در طول یک سال»، تاریخ ۱۳۷۷/۱۱/۱۷، صص ۷۲ تا ۷۴.

^۳ یاحسینی، سید قاسم؛ پنهان زیر باران، خاطرات سردار علی ناصری؛ چاپ سوم، تهران: سوره مهر، ۱۳۸۶؛ ص ۲۹۶.

۲. عدم امکان اجرای مانور در دشتهای عریض و عمیق با توجه به وجود محدودیت خودی در زمینه امکانات زرهی، آتش پشتیبانی و پدافند هوایی.
۳. ضعفهای اساسی دشمن با توجه به نداشتن عقبه مناسب برای اجرای پاتک و مشکل امکان استفاده از زرهی.
۴. اهمیت استراتژیکی منطقه در راستای دسترسی به اهداف و تنبیه متجاوز.
۵. آشنایی رزمندگان اسلام به هور و منطقه شرق رودخانه دجله با کسب تجارب عملیات خیبر.
۶. امکان استفاده از جزایر مجنون به عنوان عقبه برای تدارک و پشتیبانی نیروها با توجه به کوتاه بودن فاصله با نیروهای عمل کننده.
۷. ایجاد وقفه و رکود در جبههها در صورت عدم اجرای عملیات در آن برهه زمانی با توجه به ایجاد سرخوردگی و کاهش روحیه در رزمندگان اسلام.^۴

وضعیت عمومی منطقه عملیات

به عملیات خیبر مراجعه شود.

استعداد کلی دشمن

۱. ترتیب نیروی دشمن قبل از عملیات بدر، از منطقه قلعه صالح تا نهر صویب تحت فرماندهی «نیروهای شرق دجله» بوده که در حداقل عملیات خیبر تا بدر تشکیل شده است. این فرماندهی با قرارگاههای عملیاتی زیر از منطقه پدافند می کرد:
- الف) فرماندهی پاسداری از سواحل (دفاع الاهور)، متشکل از نیروهای کماندویی لشکر ۱۰ و تیپ دوم سپاه چهارم؛ از قلعه صالح تا الکساره.
- ب) لشکر ۳۵ پیاده، متشکل از نیروهای زیر امر خود شامل: تیپهای ۴۲۹ و ۹۴، قاطعهای القادسیه، خالد، الصنادید، صدام و دینارالثانی، گردانهای کماندویی الضیاء و محمدقاسم از لشکر ۵ مکانیزه و نیروهای کماندویی الشیبانی، تعداد پنج گردان تانک و گردان شناسایی ولید از لشکر ۶؛ از منطقه الکساره تا نهر روطه.

^۴ مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس سپاه پاسداران، برگرفته از: «گزارش راویان قرارگاهها و لشکرهای سپاه در عملیات بدر، قرارگاه خاتم الانبیاء صلی الله علیه و آله وسلم، جلسه فرمانده کل سپاه با فرماندهان یگانها، تاریخ ۱۳۶۳/۱۱/۳۰، شماره سند گزارش عملیات ۱۲۸۳/گ» و «مصاحبه راویان جنگ با فرمانده کل سپاه، تاریخ ۱۳۶۵/۰۵/۰۳، صص ۲۱ و ۲۲، نوار شماره ۱۷۳۷۷ و ص ۲۵، سند شماره ۱۵۳۰۹/پن» و «آغاز تا پایان (سالنمای جنگ)، فصل ۶، جنگ در سال پنجم (گسترش جنگ)، عملیات بدر، ویرایش نهایی، صص ۱۱۲ تا ۱۱۵».

پ) فرماندهی نیروهای دفاع از بصره، متشکل از نیروهای زیر امر خود شامل: تیپ‌های ۷۰۳ و ۹۳، قاطع الشهید (قیس) و یک گردان تانک؛ از نهر روطه تا نهر صویب.
ت) لشکر ۳۱ پیاده از سپاه سوم، متشکل از نیروهای زیر امر شامل: تیپ‌های ۶۰۵، ۱۱۸ و ۴۹؛ از نهر صویب تا پاسگاه طلائییه.

۲. نیروهایی که دشمن در حین عملیات برای اجرای پاتک وارد منطقه کرد عبارت بودند از:

- الف) لشکر ۱۰ زرهی شامل: تیپ‌های ۱۷ و ۴۲ زرهی و ۲۴ مکانیزه.
- ب) لشکر گارد ریاست جمهوری شامل: تیپ‌های ۱ مکانیزه، ۲ و ۴ زرهی، ۳ نیروی مخصوص.
- پ) لشکر ۴ پیاده کوهستانی شامل تیپ‌های: ۱۸، ۵ و ۲۹ پیاده.
- ت) لشکر ۶ زرهی شامل تیپ‌های: ۳۰ و ۱۶ زرهی و ۲۵ مکانیزه.
- ث) لشکر ۱ مکانیزه شامل: تیپ‌های ۲۷ مکانیزه، ۳۴ زرهی، ۵۱ مختلط.
- ج) لشکر ۵ مکانیزه شامل: تیپ‌های ۲۰ و ۱۵ مکانیزه.
- چ) تیپ‌های ۶۵، ۶۶ و ۶۸ نیروی مخصوص.
- ح) تیپ ۱۰ زرهی.
- خ) حداقل تعداد بیست و چهار گردان توپخانه.^۵

طرح‌ریزی و آماده‌سازی منطقه و نیروها

عملیات بدر، به‌عنوان یک عملیات بزرگ و گسترده، با تغییرات مختصر و تکمیل اقدامات صورت‌گرفته در عملیات خیبر و طرح‌ریزی مشترک ارتش و سپاه از روز دوشنبه ۲۰ اسفندماه ۱۳۶۳ تحت فرماندهی قرارگاه مرکزی خاتم‌الانبیاء صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم به مرحله اجرا درآمد. در این عملیات، سپاه با شصت و هفت گردان و ارتش با سی و دو گردان شرکت داشتند.^۶

^۵ مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس سپاه پاسداران، برگرفته از: «گزارش اطلاعاتی و عملیاتی از مرحله اول عملیات بدر، اطلاعات نظامی قرارگاه خاتم‌الانبیاء صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، دوره ۲۰ تا ۱۳۶۳/۱۲/۲۷، شماره ۳۵، تاریخ ۱۳۶۶/۰۱/۱۲، صص ۸ تا ۱۱، شماره بازیابی اسناد ۲۶۶۴۵۷ و ۱۱۲۵۰۶ و ۷۴۷۶۸» و «گزیده اسناد عملیات بدر، جلد پنجم، تاریخ ۱۳۶۳/۱۲/۲۷ و ۱۳۶۶/۰۱/۱۲، صص ۱۱۶ تا ۱۱۸ و ۱۷۷ تا ۱۸۵، شماره سری ۱۱۲۵۰۶ و ۷۴۷۶۸، شماره بازیابی سند ۴۹۴۹۴۸» و «خلاصه بازجویی اسرا در عملیات بدر، تاریخ ۱۳۶۳/۱۲/۲۰ و ۱۳۶۳/۱۲/۲۱، صص ۱۴ و ۲۲ تا ۲۶ و ۱۵۵ و ۲۱۱، شماره سری ۱۵۶۰۵۴ و ۰۹۶۷۵۱ و ۶۰۴۱۷ و ۶۰۳۴۶ و ۰۶۰۳۴۱ و پیوست گزارش نوبه‌ای شماره ۵۲ نزاچا، گزیده اسناد عملیات بدر، جلد ششم، صص ۹۴ تا ۹۸، شماره سند ۴۹۴۹۴۹».

^۶ رضایی، محسن؛ بررسی عملیات والفجر ۸؛ تهران: مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس، ۱۳۹۰؛ ص ۱۱۶.

دغدغه اصلی یگان‌ها در این عملیات عبور از موانعی بود که ارتش عراق بر سر راه نیروهای ایرانی قرار داده بود. فرماندهان گردان‌های عمل‌کننده از یک ماه قبل خیلی خوب توجیه شده و مسیرهای خود را به خوبی شناسایی کرده بودند. دشمن در عملیات بدر غافل‌گیر نشد و از قبل خود را برای عملیات نیروهای ایرانی آماده کرده بود.

سازمان رزم نیروهای عمل‌کننده

این عملیات در واقع ادامه عملیات خیبر بود که سپاه پاسداران در آن نقش اول را برعهده داشت و با کمک ارتش آن را فرماندهی و اجرا می‌کرد. قرارگاه نجف اشرف در سمت راست و در جنوب العماره، قرارگاه کربلا در وسط و قرارگاه نوح در سمت چپ، این مأموریت را انجام دادند. لشکرهای: ۱۴ امام حسین (ع)، ۸ نجف اشرف، ۲۷ محمد رسول‌الله (ص)، ۲۵ کربلا، ۵ نصر، ۷ ولی‌عصر (عج)، ۳۱ عاشورا، ۱۷ علی‌ابن‌ابی‌طالب (ع)، ۴۱ ثارالله (ع) و تیپ‌های: ۱۸ الغدیر، ۱۵ امام حسن مجتبی (ع)، ۳۳ المهدی (ع)، ۴۴ قمر بنی‌هاشم (ع) و ۲۱ امام رضا (ع)، احمدابن موسی (ع)، ۲۰ زرهی رمضان، ۷۲ زرهی محرم، ۳۸ زرهی ذوالفقار، ۲۸ زرهی صفر از سپاه پاسداران و لشکرهای: ۷۷، ۲۱ و ۲۸ پیاده و تیپ مستقل ۵۵ هوابرد و تیپ ۱ نیروی مخصوص لشکر ۲۳ نوه‌د از ارتش، در عملیات شرکت داشتند.

قرارگاه مرکزی خاتم‌الانبیاء (ص) فرماندهی و هدایت این عملیات را با سازمان رزمی زیر برعهده داشت:

۱. قرارگاه نجف اشرف در محور شمالی (از منطقه ترابه تا آبراه نینوا در منطقه روستای نجیره)، با زیر امر گرفتن لشکرهای: ۲۵ کربلا، ۵ نصر، ۱۴ امام حسین (ع) و ۷ ولی‌عصر (عج) و تیپ‌های مستقل: ۲۱ امام رضا (ع)، ۱۸ الغدیر، ۱۵ امام حسن مجتبی (ع) و گردان‌های ویژه شهید صدر از سپاه و لشکر ۷۷ پیاده از ارتش.

۲. قرارگاه کربلا در محور جنوبی (از جنوب خط حد قرارگاه نجف اشرف تا شمال پدال‌هوییدی)، با زیر امر گرفتن لشکرهای: ۸ نجف اشرف، ۳۱ عاشورا، ۲۷ محمد رسول‌الله (ص) و ۱۷ علی‌ابن‌ابی‌طالب (ع) و تیپ‌های مستقل: ۴۴ قمر بنی‌هاشم (ع)، ۲۰ زرهی رمضان، ۷۲ زرهی محرم از سپاه و لشکرهای ۲۱ و ۲۸ پیاده از ارتش.

۳. قرارگاه نوح (ع) (از پدال‌هوییدی تا کانال صویب)، با زیر امر گرفتن لشکر ۴۱ ثارالله (ع) و تیپ‌های مستقل: احمدابن موسی (ع)، ۳۸ زرهی ذوالفقار، ۲۸ زرهی صفر از سپاه.

۴. قرارگاه فرعی ظفر ۱ (تحت نظر قرارگاه مرکزی خاتم برای قرارگاه کربلا)، با زیر امر گرفتن تیپ مستقل ۳۳ المهدی (عج) و تیپ مستقل ۵۵ هوابرد ارتش.

۵. قرارگاه فرعی ظفر ۲ (تحت نظر قرارگاه مرکزی خاتم برای قرارگاه نجف اشرف)، با زیر امر گرفتن تیپ ویژه شهدا از سپاه و تیپ ۱ نیروی مخصوص لشکر ۲۳ نوهده از ارتش.^۷

شرح مختصر عملیات بدر

برابر ابلاغ قرارگاه مرکزی خاتم الانبیاء (ص)، آغاز عملیات ساعت ۲۳:۰۰ (شروع درگیری) روز دوشنبه ۱۳۶۳/۱۲/۲۰ با رمز «یا الله، یا الله، یا الله؛ و قاتلوهوم حتی لاتکون فتنه؛ یا فاطمه الزهرا ادرکنا»، به رده‌های تحت امر اعلام شد.

برای شروع عملیات، در منطقه قرارگاه نجف اشرف، با توجه به دوری عقبه‌ها و فاصله زیاد با دشمن، نیروهای موج اول می‌بایست از روز قبل حرکت کرده و روز را در محل‌های تعیین شده در نزدیکی دشمن در پوشش نیزارها گذرانده و با آغاز تاریکی ۲۰ اسفند به سمت خط دشمن حرکت کنند. واحدهای قرارگاه کربلا و نوح (ع)، نیز به سبب نزدیکی مسیر، در ساعات بعد از ظهر روز ۲۰ اسفند حرکت کرده و خود را به دشمن نزدیک کردند. انتخاب روز ۲۰ اسفندماه برای انجام عملیات، با توجه به اتمام آمادگی‌ها و ساعت روشنایی ماه صورت گرفته بود. نیروها برای نزدیک شدن به خطوط دشمن و نفوذ در آن به تاریکی نیاز داشتند و پس از آن، برای پاک‌سازی و ادامه عملیات، به روشنایی نور ماه احتیاج داشتند. با آغاز درگیری از ساعت ۲۳:۳۵، نیروهای خط‌شکن، با استفاده از لباس‌های غواصی و به‌کارگیری مسلسل‌های یوزی و انواع نارنجک، موفق شدند با تلفات بسیار کم خطوط دشمن را خیلی راحت بشکنند. سپس، نیروهای اصلی با قایق‌های خود در منطقه شرق رودخانه دجله پیاده شدند. تعداد شهدا در این مرحله خیلی کم بود.

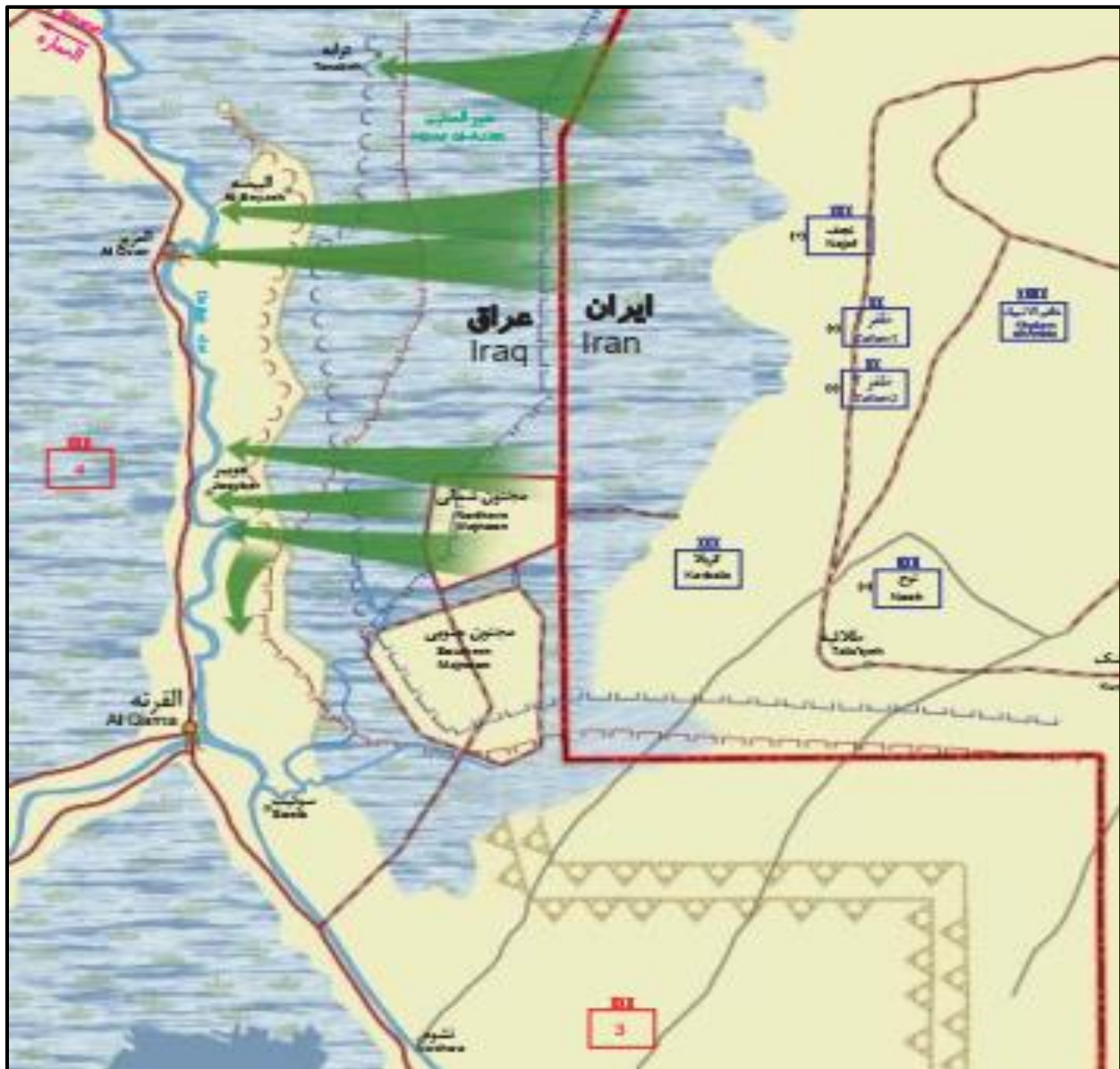
در منطقه قرارگاه کربلا، لشکرهای ۳۱ عاشورا و ۸ نجف اشرف به سرعت خود را به خط دوم رسانده و سپس به سمت دجله حرکت کردند. سایر یگان‌های این قرارگاه نیز به خوبی در پی انجام مأموریت خود بودند.

در منطقه قرارگاه نجف اشرف، وجود کمین‌ها در فاصله زیادی از خطوط اول دشمن و درگیری نیروهای موج دوم با آنها، باعث معطل شدن بیش از حد واحدها شد. نیروهای این قرارگاه، که در خطوط اول دشمن با تیپ ۴۲۹ و یک گردان از تیپ ۹۳ پیاده دشمن درگیر بودند، توانستند در آغاز روشنایی (۰۶:۰۰ صبح) ترابه و خط اول دشمن را به جز البیضه پاک‌سازی و به اتمام برسانند. در حالی که پد خندق،

^۷ «مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس سپاه پاسداران، گزارش اطلاعاتی و عملیاتی از مرحله اول عملیات بدر، اطلاعات نظامی قرارگاه خاتم‌الانبیاء صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، دوره ۲۰ تا ۱۳۶۳/۱۲/۲۷، گزیده اسناد عملیات بدر، جلد پنجم، تاریخ ۱۳۶۳/۱۲/۲۷ و ۱۳۶۴/۰۱/۱۲، صص ۱۱۶ و ۱۸۰، شماره سری ۱۱۲۵۰۶ و ۷۴۷۶۸، شماره بازبایی سند ۴۹۴۹۴۸ و تیموری، عباس؛ نگاهی اجمالی به دفاع مقدس، کتاب راوی ۲؛ مشهد: انتشارات ستاره‌ها، ۱۳۹۵؛ ص ۲۰۵».

که مأموریت لشکر نصر بود، سقوط نکرد و واحدهایی از لشکرهای ۷، ۵ و ۱۴ روی خط دوم درگیر بودند و پاک‌سازی کامل و الحاق صورت نگرفته بود. در منطقهٔ قرارگاه نوح نیز، ضمن پاک‌سازی کامل پد الهویدی، حدود پانصد متر به راست و چهارصد متر به چپ آن را نیز پاک‌سازی و قصد انفجار سیل‌بند سمت راست خود را داشتند.

در طول شب دوم، در وضعیت قرارگاه نجف اشرف تغییری حاصل نشد ولی قرارگاه کربلا موفق شد منطقهٔ پیشرفتگی رودخانهٔ دجله و جنوب جویبر (کیسه‌ای) را تصرف و تأمین کند و خود را از روطه تا همایون به دجله برساند. در روز سوم، چهارراه خندق به دست دشمن افتاد. اما لشکر ۱۷ با انجام تک تا نهر صفین پیشروی کرد. در شب و روز چهارم عملیات، واحدهای قرارگاه نجف اشرف در شمال چهارراه خندق، به علت عدم الحاق با جنوب و فشار شدید دشمن با وارد کردن یگان‌های زرهی و پاتک‌های

سنگین و پی‌درپی و ضربات وارده، اقدام به عقب‌نشینی به سمت مواضع اولیه خود کردند. از آنجا که قرارگاه نجف اشرف نتوانست نیروهای خود را به منطقه دجله برساند و اهداف خود را تصرف کند و مجبور به عقب‌نشینی شد، دشمن، پس از پنج روز، پاتک خود را از جناح راست و از سمت قرارگاه نجف اشرف به طرف جنوب و منطقه قرارگاه کربلا تغییر داد. بنابراین، برای ادامه عملیات، تصمیم گرفته شد تا قرارگاه کربلا خشکی غرب منطقه روطه حدفاصل ابوعران تا الصفحه را تصرف و تأمین کرده و دو پل موجود را منهدم کند.

عملیات قرارگاه کربلا در شب پنجم با وجود موفقیت نسبی و انهدام دشمن در شرق جاده اتوبان و انهدام ۷۰ درصد پل ابوعران، به علت فشار دشمن و عدم پاک‌سازی، به جز باقی ماندن سیل‌بند غربی دجله در داخل کیسه‌ای، نتیجه دیگری دربر نداشت. در شب ششم، تنها تعدادی تانک دشمن شکار شد و طرح پوشاندن رخنه در خط پدافندی با ایجاد خاکریز مستحکم، به علت نرسیدن تعداد کافی دستگاه مهندسی و فشار دشمن، به نتیجه مطلوب نرسید. در روز نیز، با فشار بیش از حد دشمن با اجرای پاتک‌های سنگین، واحدهای خودی در وضعیت نامساعدی قرار گرفتند طوری که تضمینی برای حفظ خط پدافندی شمال منطقه وجود نداشت و در صورت شکسته شدن آن، کل نیروهای منطقه در خطر انهدام قرار می‌گرفتند. زیرا حفظ مناطق تصرفی قرارگاه کربلا به بسته ماندن گلوگاه دشمن در منطقه قرارگاه نجف اشرف وابستگی داشت و این امر محقق نشده بود. براین اساس، از سوی فرماندهی تصمیم به عقب کشیدن نیروها به مواضع اولیه در جزیره شمالی گرفته شد و این تصمیم با انهدام چند نقطه از پل پد چهارم و قطع آن، از بعدازظهر تا ساعت ۲۲:۰۰ شب ۲۶ اسفند به اتمام رسید و عملاً عملیات پایان یافت.^۸

عملیات عدم‌الفتح بدر از دشوارترین شرایط پیش آمده در دوران دفاع مقدس بود. سختی مراحل عملیات، وضعیت نامناسب جغرافیایی منطقه درگیری، آتش شدید و پر حجم دشمن در منطقه و استفاده گسترده از سلاح‌های شیمیایی باعث ناکام ماندن طرح‌های عملیاتی فرماندهان و عقب‌نشینی رزمندگان اسلام شد. پیدایش این شرایط سخت و دشوار، فشار روحی و روانی سختی را بر فرماندهان وارد ساخت و حالت یأس و دل‌سردی را بر آنان مستولی کرد. خبر ناکامی و عدم موفقیت عملیات بدر و عقب‌نشینی

^۸ مرکز اسناد و تحقیقات دفاع مقدس سپاه پاسداران، «ابلاغ قرارگاه مشترک کربلا به رده‌های تحت امر، نامه شماره ۳۰۰۱/۱۳/۳۰/۸۷، تاریخ ۱۳۶۳/۱۲/۲۰، شماره بازبایی سند ۶۰۵۲» و «گزارش اطلاعاتی و عملیاتی از مرحله اول عملیات بدر، اطلاعات نظامی قرارگاه خاتم‌الانبیاء صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم، دوره ۲۰ تا ۱۳۶۳/۱۲/۲۷، گزیده اسناد عملیات بدر، جلد پنجم، تاریخ ۱۳۶۳/۱۲/۲۷، صص ۱۲۱ تا ۱۲۵، شماره سری ۱۱۲۵۰۶، شماره بازبایی سند ۴۹۴۹۴۸ و جلد ششم، گزارش عملیات (جمع‌بندی آخرین حرکات دشمن قبل و حین عملیات)، اطلاعات نظامی قرارگاه نجف‌اشرف، تاریخ ۱۳۶۳/۱۲/۲۶، صص ۶۳ تا ۷۳، شماره سری ۲۳۴۱۱، شماره بازبایی سند ۴۹۴۹۴۹».

نیروها و وضعیت نابسامان قرارگاه فرماندهی عملیات به حضرت امام رسید و ایشان بلافاصله به فرماندهان پیامی داد که تأثیرش برق آسا و باورنکردنی بود. متن پیام حضرت امام بدین شرح بود: «بسم الله الرحمن الرحيم. به فرماندهان سپاه و ارتش بگوئید، چون گزارش دادند بعضی‌ها ناراحت هستند، می‌خواستیم بگوئیم هیچ جای نگرانی نیست. البته من برای شهدا و شما دعا می‌کنم ولی باید همه ما بدانیم که ما تابع اراده خداوند هستیم. ما از ائمه که بالاتر نیستیم. آنها هم در ظاهر بعضی وقت‌ها موفق نبودند. هم پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم، هم امیرالمؤمنین علیه السلام، هم امام حسن علیه السلام و امام حسین علیه السلام. ما که نسبت به مقام اینها چیزی نیستیم. عمده، مشیت خداوند است که هر چه او بخواهد، همان خوب است و چون غسل شیرین و باید با آغوش باز پذیرای آنچه او می‌خواهد باشیم و از هیچ چیز نگران نباشید. محکم باشید و از هم‌اکنون در فکر عملیات بعد و مطمئن باشید که پیروزید. امروز هم پیروزید. اگر کار برای خدا باشد که شکست ندارد»^۹.

دستاوردها و بازتاب سیاسی عملیات بدر

با توجه به اشتراک عمل بین ارتش و سپاه در عدم‌الفتح عملیات بدر، قرار شد، بنابه نظر آقای هاشمی رفسنجانی در کسوت فرمانده جنگ، از این‌پس ارتش و سپاه هر کدام به صورت مستقل با انتخاب منطقه نسبت به طرح‌ریزی و اجرای عملیات اقدام کنند.

عملیات بدر در سطوح بین‌المللی، منطقه و داخل دو کشور ایران و عراق بازتاب گسترده‌ای داشت:

الف) در سطح بین‌المللی:

۱. آمریکا و شوروی (سابق)، طی نشست‌های در وین، نسبت به حمایت از عراق توافق نشان دادند.
۲. آمریکا از ایران خواست تا مخاصمه را با مذاکره پایان دهد.
۳. دبیرکل سازمان ملل از دو کشور خواست از حمله به مناطق مسکونی خودداری کنند.
۴. سازمان ملل در بیانیه‌ای از ایران و عراق خواست تا از کاربرد سلاح شیمیایی، حمله به کشتی‌های تجاری و حمله به مناطق مسکونی خودداری کنند و نسبت به حفظ امنیت خطوط هوایی متعهد باشند.
۵. دو کشور ایران و عراق، با تحرک دیپلماسی خارجی، تلاش کردند تا ضمن توجیه مواضع خود، جانب‌داری محیط بیرونی را به دست آورند.
۶. اعلام تمایل مقامات شوروی (سابق) برای گسترش روابط با ایران در ابتدای سال ۱۳۶۴.

^۹ صحیفه امام خمینی (ره)، «پیام به فرماندهان ارتش و سپاه؛ صبر و استقامت در برابر ناملايمات»، جلد ۲۱، صص ۶۷۷ و ۶۷۸.

ب) در سطح منطقه:

۱. سفر حسنی مبارک رئیس‌جمهور مصر به عراق.
۲. حمایت شورای وزیران اتحادیه عرب در یکی از بندهای قطعنامه صادره خود.
۳. تشدید جنگ شهرها و جنگ نفت‌کش‌ها.
۴. اتخاذ سیاست مقابله‌به‌مثل در جنگ شهرها از سوی ایران برای اولین بار.
۵. حمله به تهران از سوی عراق با استفاده از هواپیماهای میگ ۲۵ و موشک‌های دوربرد برای اولین بار.
۶. سفر سعودالفیصل وزیر خارجه عربستان سعودی به ایران برای حل مسئله جنگ از طریق سیاسی.

پ) در سطح داخلی:

۱. پایان یافتن (موقت) جنگ شهرها با حضور گسترده و بی‌نظیر مردم ایران در راه‌پیمایی روز قدس و حمایت آنان از ادامه جنگ که پاسخی به عناصر داخلی مخالف ادامه جنگ نیز بود.

فعالیت‌ها و اقدامات مهندسی رزمی در عملیات بدر (مراجعه به پیوست شماره ۱)

فعالیت‌ها و اقدامات توپخانه در عملیات خیبر (مراجعه به پیوست شماره ۲)

کاربرد سلاح شیمیایی توسط عراق در عملیات بدر (مراجعه به پیوست شماره ۳)

تحلیل مختصر عملیات بدر (مراجعه به پیوست شماره ۴)

